

vulla on ollut ongelmallinen, Holubin mielestä jopa siinä määrin, että se on myönteäväkannan ratkaisevalla tavalla suuntauksen hoidon vähenemiseen. Hän kuvaa kahta dekonstruktioon liittyvää debattia: ensinnäkin sitä, miten dekonstruktion metodia koetettiin 1980-luvun taitteessa liittää marxilaiseen yhteiskunta-teoriaan ja toiseksi dekonstruktionistien suhtautumista muutaman vuoden takaisiin de Manin ja Heideggerin fasismikykentöjä koskeviin paljastuksiin. Holubin oma kanta on, että teorialla on aina poliittinen ulottuvuutensa, mutta että tuo ulottuvuus vaihtelee eri kulttuurisissa konteksteissa.

Holub näyttäisi kuvauksissaan tulevan korostaneeksi akateemisten traditioiden jatkuvuutta silloinkin, kun pinnalla näkyvät lähinnä katkokset. Hän ei kuvaa niinkään muutosta kuin pysyvyyttä. Tämä tuo mieleen Stanley Fishin väitteen, että ulkopuolisista syistä johtuvaa muutosta ei tieteessä ole olemassakaan: milloin siitä näyttää, kyseiset ajatukset ja asetukset ovatkin olleet jo "sisäpuolella".

Holubin kirja vahvistaa käsitystä, että olennaista myös tieteellisessä keskustelussa on konteksti, jossa "väitteet" esitetään. Usein on liiankin helppoa tyrmätä teoria tai tutkimus katsomatta sitä kontekstia, johon se alkuaan sijoittui. Näin tapahtui esimerkiksi reseptiteorialle Yhdysvalloissa ja poststrukturalismille Saksassa.

Risto Alapuro on huomauttanut, että teorian kulttuurisidonnaisuuden pohtiminen auttaa näkemään uudessa valossa sekä oman että vieraan kulttuurin ominaisuuksia. Toinen mahdollisuus on käyttää "vierasta" ainesta vapaasti omiin tarkoituksiin miettimättä sen alkuperäisiä taustoja ja merkityksiä kontekstissaan.

Onko näiden kahden asenteen väli-muoto — teorioiden (paradigmojen) välinen dialogi — lainkaan mahdollista? Holubin tutkimus vilisee teorioiden ja paradigmojen yhteentörmäyksiä ja esimerkkejä dialogista — vaikkapa Manfred Frankin tuotanto — on vähän. Mutta Holubin oma lähestymistapa käy hyvin

esimerkistä: kirjassaan Holub onnistuu nimittäin ihailtavasti sukeltamaan eri teorioihin ja arvioimaan niitä sekä kriittisesti että niiden omat lähtökohdat huomioon ottaen. Näin hän tulee itse esittäneeksi vaihtoehdon lukuisille kuvaamilleen tapauksille, joissa teorioiden välisen dialogin mahdollisuus kuivuu kokoon omiin asemiin kaivautumisen vuoksi.

Holubin tutkimus herättää jatkokysymyksen, miten paradigmojen tai diskurssien välinen (käsitteiden ja mallien) vaihto käytännössä tapahtuu: mukauttaanko lainatavara kokonaan uuteen käyttöön vai tuleeko sen mukana jotain muuta, sen lähtökontekstista peräisin olevaa ainesta? Mikä on käsitteiden soveltamisen käytännön ja julkilausuttujen määritelmien suhde? Tällaisten kysymysten tarkasteluun sopivia työkaluja löytyy sellaisilta alueilta kuin semiologia, ideologikritiikki, diskurssianalyysi, artikulaatioteoria. Riemua lisää, että ympyrä sulkeutuu: näilläkin teorioilla on omat taustaoletuksensa, joihin työkalujen käyttäjä enemmän tai vähemmän tietämättään sitoutuu. Rajoista ei pääse eroon, mutta ei niitä silti railoiksikaan tarvitse levittää.

Urpo Kovala

Viestinnän rajat hämärtyvät

HINTIKKA, Kari. Tieto — neljäs tuotannon tekijä. Tehtaasta televirtuaalisuuteen. Painatuskeskus, Helsinki 1993. 116 s.
OESCH, Klaus. Digitaalinen maailma. Otava, Helsinki 1993. 368 s.
ERÄMETSÄ, Harri & KANERVA, Jyrki (toim.). Tarttuvaan tietoon. Hyper- ja multimedialla — koulutuksen ja oppimisen mahdollinen maailma. Yliopisto-lehti/Yliopistopaino, Helsinki 1993. 216 s.

Uusimman tietotekniikan huimat harppaukset alkavat Suomessakin näkyä paitsi tietokonekauppiaiden huutomerkeihin päätyvinä myyntipuheina myös näitä harppauksia kuvailevina ja arvioivina kirjoina.

Kari Hintikan teos pyrkii antamaan konkreettista kuvaa siitä, mitä länsimaaisissa yhteiskunnissa on tietotekniikan kehityksen ja tiedon digitalisoitumisen myötä tapahtumassa ja miksi.

Klaus Oesch puolestaan pitää uusia tietotekniikan trendejä esitellessään päätavoitteenaan kuvata sitä metamorfosia, jossa tietokoneesta on digitaalitekniikan ja tietoverkkojen kehityksen myötä tulossa tekstiä, kuvaa, ääntä ja videokuvaa sujuvasti käsittelevä "mediakone", joka muuttaa niin elokuvan, television, kustannustoiminnan kuin tietotekniikkateollisuuden itsensäkin maailmoja.

Erämetsän ja Kanervan toimittamassa artikkelikokoelmassa pyritään antamaan lukijalle käsitys yhden digitaalisen tietotekniikan ilmenemismuodon — hypermedian — mahdollisuuksista opetuksessa ja tiedonvälityksessä.

Hintikka esittelee kirjassaan tietotekniikan kehitystä siitä näkökulmasta, että tiedosta on teknisen kehityksen — erityisesti tietokoneiden ja tiedon digitalisoitumisen myötä tullut uusi aineeton tuotannon tekijä raaka-aineen, työn ja pääoman rinnalle.

Hintikan mukaan elämme "mediayh-

teiskunnassa”, jossa tieto on irtautunut perinteisten tuotannontekijöiden elementistä itsenäiseksi tuotannontekijäksi.

Tieto on Hintikalle raaka-aine, jonka varastoitavuus, monistusmahdollisuudet ja muokattavuus ovat lisääntyneet sitä mukaa, kun yhä suurempi osa tiedosta on digitaalisessa muodossa.

Toisaalta tieto on Hintikan mielestä työtä, tietotyötä, jonka osuus on alati kasvamassa: yhä suurempi osa ihmisistä elää käsittelemällä tietoa.

Tieto on myös pääomaa, jonka omistaminen muuttuu tietopankkien ja -verkkojen kehityksen myötä yhä olennaisemmaksi asiaksi.

Oesch luonnehtii kirjaansa yhdessä Kai Ekholmin kanssa viime keväänä julkaisemansa ”Hypermedia”-teoksen tekniikseksi laajennukseksi.

Hän esittelee mediateknologian, tietokoneiden ja -verkkojen peruskäsitteitä sekä kuvailee tietotekniikkateollisuuden nykytilaa ja kehitysnäkymiä.

Teos perustuu kirjoittajan viime vuosina uusimman tietotekniikan kehtoihin tekemiin lukuisiin konferenssi- ja haastattelumatkoihin ja sisältää läjäpäin käytännön esimerkkejä siitä, mitä lähitulevaisuudessa on odotettavissa, mutta niukalti pohdintaa siitä, mitä nämä muutokset todella merkitsevät.

”Tarttuvaan tietoon” -kirjan artikkeleissa on paitsi perustietoa hypermediasta ja sen opetuskäytöstä myös esimerkkejä tähän mennessä tehdyistä hypermediasovelluksista mm. kirjaston esittelystä, matematiikan opetuksessa, yrityskoulutuksessa ja korkeakouluissa tehtävistä aihepiiriin liittyvistä projekteista.

Sama kehityskulku, joka tekee tietokoneesta ”mediakoneen”, voi Erämetsän ja Kanervan mielestä tehdä koulusta ”virtuaalikoulun” ja yhdistää joukkoviestinnän ja kohdeviestinnän ”interaktiiviseksi tietoverkoksi”.

Rakenteet rikkoutuvat

Tiedotusoppilaisesta näkökulmasta olennaisinta digitaalisen tietotekniikan —

etenkin tietoverkkojen — kehityksessä onkin, että se hämärtää rajaa yksityisviestinnän ja joukkoviestinnän välillä. Tähän kiinnittävät huomiota myös Hintikka ja Oesch.

Tietokone-, tv-, elokuva-, puhelin- ja graafinen teollisuus integroituvat. Interaktiivinen televisio ja elokuva, kehittyneet tietoverkot, joissa pystytään välittämään paitsi tekstiä myös ääntä, kuvia ja videokuvaa sekä sähköinen julkaisutoiminta merkitsevät kehitystä, joka rikkoo totuttua ja tiedotusjärjestelmän rakenteita ja vaatii myös tiedotustutkimukselta uusia arvioiteja.

Kaikkien kolmen puheena olevan teoksen asennoitumista uusiin tietotekniisiin ilmiöihin voi luonnehtia teknologiseksi optimismiksi.

Vaikka tekijät esittelevät paikka paikoin myös uuteen tekniikkaan liittyviä ongelmia, ovat he yhtä mieltä siitä, että tietotekniikan mahdollisuudet ovat sen mahdollisia haittoja suuremmat.

Ongelmista tekijät tuovat esille lähinnä teknisiä seikkoja, jotka vaikeuttavat tekniikan uusimpien saavutusten käyttöönottoa ja leviämistä: tietokoneiden erilaiset käyttöjärjestelmät, ohjelmien ja tiedostojen yhteensopivuusongelmat, puhelinverkkojen tiedonsiirtonopeuden rajoitukset.

Tietotekniikan opetuskäytön kannalta ongelmia ovat mm. uuden tekniikan kalteus, assosiativisiin tietosisältöihin eksyminen, informaation vastaanottokyvyn rajallisuus ja näytöltä lukemisen hitaus perinteiseen lukemiseen verrattuna.

Punnittua tutkimustietoa tietokoneavusteisesta opetuksesta on toistaiseksi olemassa melko vähän, joten arviot sen edullisuudesta ovat toistaiseksi enemmän tai vähemmän uskon varaisia. Niinpä ”Tarttuvaan tietoon” -teoskin jättää lukijansa epäilemään, kuinka paljon uudet välineet oppimista todella avustavat.

Todellisuuden ja tulevan rajalla

Todellisuuden ja tulevaisuuden välinen raja hämärtyy usein tietotekniikasta pu-

huttaessa. Kari Hintikka kuvailee osuvasti, mitä voi tapahtua, kun journalismi kohtaa uuteen tekniikkaan liittyvän ilmiön tai innovaation.

Toimittajalla ei ole aikaa arvioida haastattelemansa asiantuntijan esittämien ideoiden toteutumismahdollisuuksia. Hän pyrkii kuitenkin saattamaan kiinnostavan aiheen julkisuuteen mahdollisimman nopeasti ja tuloksena on sensaatiomaisia uutisia ”virtuaalisesta, miehen hedelmöittämisestä tai hakkereista”.

Muut välineet tarttuvat aiheeseen, jolla näyttää olevan uutisarvoa.

Kun aihe on märehditty loppuun, se hyödynnetään pian uudelleen.

Nyt uutiseksi muodostuu se, ettei ilmiötä täytännöitykään niitä lupauksia, joita ensimmäisissä uutisissa esitettiin.

”Digitaalisen maailman” ”lehtimiehen näkökulma teknologian muutokseen” on osittain juuri edellä kuvattua kaltaista ensimmäisen vaiheen journalismia. Koska Oeschin haastattelemat asiantuntijat ovat usein samalla myös edustamiensa tuotteiden kauppaajia lähenevät kirjatut sitaatit yltömaisessä innokkuudessaan ja yksisilmäisyydessään mainoslauseita.

Vaikka ”Digitaalinen maailma” on laaja ja sisältää paljon tietoa, se synnyttää vaikutelman tiedon kiireisestä ahmimisesta. Lukija olisi hyötynyt perusteellisemmasta sulattelusta.

”Digitaalisen maailman” lukemista vaikeuttaa sekin, ettei Oesch käytä kunnollisia lähdeviitteitä. Kunkin luvun lähteet on kyllä koottu luetteloksi kirjan loppuun, mutta sen selvittäminen, kuka tarkalleen ottaen on vastuussa mistäkin tiedosta, jää liian usein hämäräksi. Myös erilaisten — sinänsä havainnollisten — kaaviokuvien yhteydet kulloiseenkin tekstikohtaan ovat monta kertaa hämääriä.

Myös ”Tieto — neljäs tuotannontekijä” vaikuttaa kiireisesti kokoonpanulta. Suppeudestaan huolimatta se kuitenkin sisältää näistä kolmesta teoksesta teieteellisesti kiinnostavinta asiaa, vaikka Hintikkakin harhailee välillä teknoroman- tiikan syrjäpoluille.

Ari Närhi